

Trsatska kula i Trsatski zmaj u radu s predškolskom djecom

Tomac, Amanda

Undergraduate thesis / Završni rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:253700>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-10**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za obrazovanje učitelja i odgojitelja

AMANDA TOMAC

**TRSATSKA KULA I TRSATSKI ZMAJ U RADU
S PREDŠKOLSKOM DJECOM**

Završni rad

Pula, 2017. godine

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Fakultet za obrazovanje učitelja i odgojitelja

AMANDA TOMAC

**TRSATSKA KULA I TRSATSKI ZMAJ U RADU
S PREDŠKOLSKOM DJECOM**

Završni rad JMBAG:0303046853, izvanredni student

Studijski smjer: Stručni studij predškolskog odgoja

Predmet: Usmena zavičajna baština

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Filologija

Znanstvena grana: Teorija i povijest književnosti

Mentor: doc.dr.sc.Vjekoslava Jurdana

Pula, svibanj 2017.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana, Amanda Tomac, kandidatkinja za prvostupnika preddiplomskog stručnog studija predškolskog odgoja, ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, _____, _____ godine

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, Amanda Tomac, dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom „Trsatska kula i trsatski zmaj u radu s predškolskom djecom” koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____ (datum)

Potpis

Sadržaj

IZJAVA o korištenju autorskog djela.....	II
IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI	I
1. UVOD.....	2
2. PRIČA U ODGOJNOM PROCESU	3
2.1. Razvojna obilježja djeteta predškolske dobi.....	3
2.1. Dječja književnost, pojam, svrha i povijest.....	4
2.2. Priča u razvoju i odgoju djeteta	5
2.3. Slikovnica – vizualno u priči	6
2.3.1. Primjeri različitih slikovnica u radu s predškolskom djecom.....	7
2.4. Lutkarstvo	9
2.4.1. Odnos lutke i djeteta	10
2.4.2. Lutkarske tehnike u nastavi	11
3. TRSATSKA KULA I TRSATSKI ZMAJ	15
3.1. Kratki prikaz povijesnih izvora o najstarijoj povijesti Trsata i trsatske kule ..	15
3.2. Legenda o trsatskom zmaju	17
3.3. Slikovnica „Trsatski zmaj“	19
3.4. Predstava „Trsatski zmaj“	20
4. PREDSTAVA, IZLET I DJEČJE REAKCIJE	26
4.1. Dječji pogled „s vrha Trsata“	26
4.2. Dječje reakcije na Trsat, lutku i zmaja	29
5. ZAKLJUČAK.....	30
SAŽETAK	31
SUMMARY	32
LITERATURA	33
POPIS SLIKA:	36

1. UVOD

Priče su, bez sumnje, jedan od najvažnijih aspekata djetinjstva. Njihova funkcija poticanja kreativnosti, približavanja jeziku, izražavanju i čitanju tijekom odrastanja je gotovo nezamjenjiva. Čitanje i pripovijedanje priča, prenošenje teksta glasom i govorom, pojačava odgojni učinak priče i primjerom pokazuje pozitivni ili negativni učinak postupaka, odluka ili ponašanja. Zbog toga je važno da dijete u sebi razvije osobni doživljaj priče, njenih formalnih i sadržajnih sastavnica, a uloga pripovjedača koja isprva pripada djetetovoj okolini (baka, djed, rodbina, prijatelji) njegovom integracijom u odgojno-obrazovni sustav prenosi se na odgojitelj(ic)e, učitelj(ic)e i druge stručne djelatnike.

Suvremeno doba obiluje procesima koji djeci ne ostavljaju previše kvalitetno provedenog vremena s roditeljima, zbog čega uloga pripovjedača postaje iznimno važna, a didaktička uloga slikovnice i priče dobiva dodatnu odgojnu funkciju koju je nemoguće zamijeniti.

Ovaj završni rad rezultat je projekta približavanja legende o trsatskom zmaju djeci predškolskog uzrasta. Projekt također kreće pričanjem priče, da bi se zatim priča i predočila u gradskom kazalištu lutaka. Povezanost auditivnog i vizualnog u priči postaje jednom od okosnica čitavog projekta, a Trsat i povijesni muzej u sklopu same Trsatske kule ovdje igraju dvostruku ulogu: upoznaju djecu s etnološkim i povijesnim vrijednostima zavičaja i priča se priča/legenda s didaktičkom vrijednošću.

Kako bismo što bolje prikazali ovu zahtjevnu temu, nužno je upoznati osnovne razvojne karakteristike djeteta predškolske dobi, te odgovoriti na pitanje zašto pričanje priča vrši pozitivan utjecaj na formativni razvoj najmlađih članova društva. Na primjeru nekoliko djela iz područja dječje književnosti pokazat će se važnost priče, uz konzultiranu stručnu literaturu, da bi se zatim obradile i lutkarske predstave i njihov utjecaj na približavanje teme djeci predškolskog uzrasta.

Oba ova područja dat će nam potrebne osnove kako bismo zatim na primjeru legende o trsatskom zmaju, obavljenog praktičnog izleta i pogledane predstave, donijeli zaključke o vrijednosti konkretne legende za rad s predškolskom djecom.

2. PRIČA U ODGOJNOM PROCESU

2.1. Razvojna obilježja djeteta predškolske dobi

Kako bi se obradila tema približavanja priče djeci predškolske dobi, nužno je odgovoriti na pitanje kome je ta priča upućena? Odgovor koji se sam nameće, djeca predškolske dobi, pritom nije dovoljan. Nužno je upoznati karakteristike djece predškolske dobi kako bismo sadržaj i medij koji upotrebljavamo mogli prilagoditi njihovom rastu, razvoju, osobinama i sposobnostima. Jedna od odlika kvalitetnog odgojitelja je prepoznavanje osobina i sposobnosti koje svaka faza djetetova razvoja podrazumijeva i pravovremena reakcija na primijećene promjene. (Findak, 1995)

Već pukim opažanjem možemo reći kako se rast i razvoj predškolskog djeteta ne odvija na jednak način za svu djecu. Tako možemo primjetiti razlike u rastu i razvoju između dječaka i djevojčica, kao i između svakog pojedinog djeteta. Svako je dijete pojedinac koji traži individualan pristup. Zbog toga moramo poznavati fiziologiju koja se krije iza svake razvojne faze. Na rast i razvoj djece predškolske dobi utječu žlijezde s unutrašnjim izlučivanjem. Kod starije djece predškolske dobi glavnu razvojnu ulogu imaju hipofiza, štitna tiroidna žlijezda i spolne žlijezde.

Ne treba zanemariti ni utjecaj okoline, navika i bioloških faktora. Najznačajniji razvojni skok u djece događa se između 4. i 5. godine života. Postoji nekoliko pristupa na temelju kojih možemo organizirati teme iz ovog područja. Prema razvojnoj periodizaciji, period koji je predmet istraživanja ovog rada nazivamo ranim djetinjstvom (Berk, 2008: 8), odnosno periodom malog djeteta koje traje od 2. do 6. godine. Ako odaberemo podjelu prema tematskim područjima tad, kako navodi Vasta, možemo govoriti o tjelesnom, spoznajnom i socijalno-emocionalnom razvoju (1998: 371-644). Upravo ova druga podjela, čini se najboljom za obrađivanje teme ovog rada. Naime, prema tematskim područjima pristup temi organiziran je prema područjima razvoja, pa tako prema Vasti (1998: 371 - 644) dijelimo ta područja na:

- a) tjelesni razvoj: biološki, fiziološki, razvoj tjelesnih vještina i motorike
- b) spoznajni razvoj: osjeti, percepcija, pamćenje, učenje, mišljenje, govor, inteligencija
- c) socijalno-emocionalni razvoj i razvoj ličnosti.

Odgovor na pitanje kako priča i pričanje priča utječe na razvojna područja jedna je od okosnica ovog rada.

2.1. Dječja književnost, pojam, svrha i povijest

Nakon što je u prethodnom poglavlju definirano za koga pričamo priče, nužno se osvrnuti na pitanje što je to, ustvari, priča? Odgovor na pitanje što je priča možemo pronaći kod Milana Crnkovića koji priču definira kao nadređen pojam svim ostalim tipovima i podvrstama priče kao što su: bajka, legenda, saga, predaja, narodna ili umjetnička priča i predaja. (Crnković, 1987: 8)

Priče razlikujemo po podrijetlu, namjeni, odnosu prema tradiciji, junacima, završetku i drugim sastavnicama. Crnković i Težak navode kako je priča „najobuhvatnija vrsta dječje književnosti“ (Crnković i Težak, 2002: 21) koja prati djecu od trenutaka kad počnu usvajati jezični sustav pa do završetka djetinjstva. U svrhu adekvatnog prenošenja poruke priče najmlađoj publici u pričama se iznose čudesni elementi koji se kroz poruke priča prenose putem simbolike. No, osim priče koja „očučuje“, postoji i ona realistična čija je tema vezana uz svakodnevicu. U ovom ćemo radu imati prilike susresti oba takva primjera.

Sredinom 17. stoljeća, kao plod prosvjetiteljstva, javljaju se prva književna djela namijenjena isključivo djeci. Prvim se takvim djelom smatra knjiga *Spiritual Milk for Boston Babies* svećenika Johna Cottona. U slično vrijeme možemo svrstati i prapočetak današnjih slikovnica kroz djelo *Orbis sensualium pictus* autora Jana Amosa Komenskyja (Crnković i Težak, 2002: 42). Daljnjim razvojem dječje književnosti dolazimo i do neumrljih djela tog žanra koja pamtimo i dan danas kao što su priče braće Grimm, Hansa Christiana Andersena, Marka Twaina, Lewisa Carolla itd.

Što se tiče Hrvatske, nakon prvih prijevoda zapadne dječje literature, početkom dječje književnosti u nas možemo smatrati *Mali tobolac raznog cvjetja za dobru i pomnjivu mladež* učitelja i pedagoškog djelatnika Ivana Filipovića. Filipović u toj knjizi obuhvaća prijevode zapadne književnosti, ali i nekoliko autorovih tekstova „pa se u tom smislu može smatrati formalnim početkom hrvatske dječje književnosti“ (Crnković i Težak, 2002: 130).

Stilske se osobine tih ranih priča uvelike razlikuju od današnjih priča za djecu. U skladu s vremenom i tadašnjim razmišljanjem o djetetu kao o nesavršenoj osobi

koja odrastanjem postiže uzoritost, priče i poruke su bile izrazito didaktičke, s jasno izraženom moralnom poukom. Kad danas pogledamo sadržaj tih priča, u kontekstu suvremenog pedagoškog, didaktičkog i metodičkog pristupa, dobar dio njih čini se u najmanju ruku neprimjeren. To, naravno, ne znači da današnja, suvremena djela ne sadrže pouke. Cilj današnje literature je usađivanje vrijednosti na način koji odgovara modernim tendencijama: kroz stil, kroz sadržaj, kroz komunikaciju. Upravo je uloga priče u odgojnom procesu tema nastavka ovog rada.

2.2. Priča u razvoju i odgoju djeteta

Dijete od rođenja sluša. Slušanje okoline, glasa roditelja, zvukova drugih, sastavni je dio djetetova života od rođenja. Slikovnice koje dijete u toj fazi upoznaje možemo više smatrati igračkama, nego sredstvima pomoću kojih se sluša/čita. Stoga možemo reći kako su ta rana pomagala namijenjena stimuliranju svih senzornih osjetila. (Karaman, 2011).

Djeca se s prvim knjigama obično susreću u roditeljskom domu, uglavnom prije polaska u odgojne institucije. Prema Vodopiji, aktivno slušanje i čitanje priča ubraja se u predinstitucionalne aktivnosti (2006: 27). Proces pričanja i čitanja priča u toj fazi nije unaprijed osmišljen, nego je intuitivan i spontan. Roditelj sam bira kad će čitati djetetu i sam odlučuje koliko će trajati i na koji će ih način prenositi. Dijete ima izbor po pitanju sadržaja i duljine trajanja, a omogućavanje tog izbora omogućava stvaranje povezanosti i sklonosti kako između roditelja i djeteta, tako i djeteta prema samom ritualu. Nažalost, u praksi još uvijek veliki broj knjiga ne sadrži informacije o primjerenosti dobi korisnika, pa se roditeljima preporuča da prilikom odabira kontaktiraju stručne osobe ako nisu sigurni.

U institucionalnim je aktivnostima, za razliku od predinstitucionalnih, pričanje priča kontrolirani proces gdje odgojitelji(ce) i učitelji(ce) tu aktivnost provode s unaprijed planiranim procesom i točno određenom zadaćom i svrhom (Vodopija, 2006: 27). Treba reći kako su oba ta pristupa važna za pravilan razvoj djeteta i ni u kom se smislu ne bi smjeli međusobno isključivati.

Način na koji djelo približavamo primateljima važan je dio procesa čitanja i pričanja. Mogli bismo reći kako je upravo način ono što izravno utječe na završnu recepciju priče i odgojni učinak. Čitanje jednoličnim tonom glasa, u odnosu na kreativan pristup s promjenama tempa, intonacije i boje glasa, sigurno neće ostaviti

jednak dojam na djecu. Osoba koja čita mora biti u stanju govoriti izražajno i jasno, koristiti riječi koje će biti primjerene i razumljive i istodobno zainteresirati i zadržati pažnju slušatelja. To djeci donosi i još jednu prednost pa će, kad krenu u školu i svladaju vještinu čitanja, imati uzor u vlastitom načinu čitanja. Važno je napomenuti kako čitanjem i pričanjem priča, dijete uči slušati. Slušanje je kvaliteta koja otvara put razumijevanju teksta, razvijanju komunikacijskih sposobnosti, ali i drugim pozitivnim osobinama kao što su razvijanje percepcije i empatije.

2.3. Slikovnica – vizualno u priči

Slikovnica svakako zauzima posebno mjesto u tematici pričanja priča djeci. Vizualni aspekt slikovnice je svakako pomoć pri prenošenju priče pa stoga ne čude preporuke da se djeci prilikom čitanja omogući što jasniji uvid u ilustracije kako bi se stvorio potpuniji doživljaj. Jer, doživljaj putem slušanja, čitanja i pripovijedanja jača maštu i potiče osjećaj zadovoljstva, no ujedno pomoću teksta poučava djecu stvarnom svijetu.

Barbara Bader slikovnicu definira: „Slikovnica je i tekst, ilustracije i cjelokupni dizajn, ona je proizvodni i komercijalni predmet, socijalni, kulturalni i povijesni dokument, i naposljetku, djetetovo, iskustvo. Kao umjetnički oblik ona podrazumijeva međuovisnost slika i riječi, na istovremenoj pozornici dvostranice, kao i dramu okretanja stranica” (Hameršak i Zima, 2015: 164) Prema istom se izvoru „značenje slikovnice ne može uspostaviti bez jednoga ili drugoga značenjskog sloja“ što slikovnicu izdiže iz isključivo verbalnog, ali i isključivo vizualnog (likovnog) medija. Zbog načina pripovijedanja, kao i predočavanja teme priče djeci, možemo reći kako slikovnica predstavlja jedinstven didaktičko-edukacijski materijal jer u njoj slike imaju jednaku snagu kao i riječi. Jedno bez drugoga ne funkcionira, jedno i drugo je jednako važno.

Ako period u kojem je slikovnica zanimljiva djeci odredimo pomoću gornjih definicija, doći ćemo do zaključka kako povezanost vizualnog i likovnog uvjetuje zanimanje za slikovnicu od najranije dobi pa sve do trenutka kad djeca počnu samostalno čitati. Slikovnica je spoj slike i teksta i kao takva traži nadogradnju oba medija, literarnog i likovnog, u jedinstvenu i jednostavnu poruku, shvatljivu djetetu. No, taj spoj je često prvenstveno vizualan, kao što slikovnici i ime govori, a tek onda tekstualan. Pojednostavljeno, postoje slikovnice bez ili s vrlo malo teksta, ali ne postoji slikovnica bez slika.

Slikovnica može biti umjetnička i poučna. Didaktička slikovnica može upoznavati djecu s okolinom, primjerima lijepog ponašanja, nastavnim predmetima koje će tek susresti i slično. Umjetnička slikovnica, s druge strane, stavlja naglasak na povezanost svijeta i unutrašnjeg doživljaja svijeta. Kad govorimo o slikovnici tog tipa, možemo reći kako ona više nalikuje poeziji nego djelu kojem je u prvom planu povezanost slike i teksta. U tom smislu, slikovnica nalikuje stripu. Kod stripa povezanost scenarijskog dijela s ilustracijom dovodi do razvoja priče, a kod slikovnice se ta povezanost još produbljuje zato što joj svrha nije ograničena radnjom i crtežom. Jedan od glavnih učinaka slikovnice na djecu, pokazuje praksa, dječja je moć interpretacije. Djeca značenja nadopisuju i nadopunjuju, a sjajne će slikovnice tom dječjem alatu ostaviti prostor. Dobra slikovnica taj prostor ne ograničava. Tu, u literaturi prešućivanu, svrhu slikovnice možemo vidjeti u nastavnom materijalu „Slikovnica, prva knjiga djeteta“ u kojem se kaže kako „ilustrator mami čitatelja da vidi i čita između redaka, da asocira povrhu sugeriranih predodžbi“ (Verdonik, 2015: 3)

Slikovnica, bila tiskana ili multimedijalna, ima zadaću ostvariti nekoliko ciljeva koje je autorica Javor (Javor, 2000: 88) navela u zborniku radova „Kakva je knjiga slikovnica“:

„Upoznavanje boja i likova, zapažanje elemenata na cjelinama, buđenje dječje mašte, razvijanje smisla za lijepo, pripovijedanje pripovijesti (kao čin prenošenja i doživljavanja sadržaja), slovanje slova radi upoznavanja i učenja, čitanje i stjecanje značenja pisane ili tiskane riječi, slušanje i razvijanje glazbene kulture, razvijanje psihomotoričkih sposobnosti, zadovoljavanje kreativnih potreba, odrastanje.“

Bez obzira o kojem od tih ciljeva govorili, važno je primijetiti kako kroz slikovnicu i interpretaciju slikovnica, djeca uče o životu, svijetu i o sebi. Kroz sljedećih nekoliko primjera različitih slikovnica vidjet ćemo neke od tih funkcija, kao i mogućnosti njihove primjene u institucionalnom radu.

2.3.1. Primjeri različitih slikovnica u radu s predškolskom djecom

Pričanje je svojevrsno/specifično prenošenje određene poruke. Aspekti svake priče, kao nagrada za pozitivan i kazna za negativan čin, primjer su za uzorno ili neprihvatljivo ponašanje. No, pouka nije dovoljna da bi priča bila zanimljiva djeci. Uz pouku, priča treba biti primjereno i zanimljivo predstavljena.

Kao primjer kvalitetnih slikovnica, ovdje ćemo prikazati tri različite slikovnice od kojih svaka prikazuje određene teme od značaja za djecu predškolskog uzrasta, a svima je zajednička visoka kvaliteta sadržaja, likovne opremljenosti i uveza, te didaktičnost.

Djeca predškolske dobi razvijaju predčitateljske vještine. Priče koje pričamo njima sastoje se od kombinacije čitanja i pričanja. Kao primjer su odabrane tri takve priče: „Zauvijek“, „Ne, ne i ne! Ne dolazi u obzir“ i „Moji dragi baka i djed“.

„Zauvijek“ (Baronian i Kem, 2001) je problemska slikovnica koja problematizira dolazak prinove i bojazan od gubitka roditeljske ljubavi. Glavni je junak polarni medvjedić Polo koji misli da mu roditelji ne poklanjaju dovoljno pažnje. Nakon što se povjeri prijateljima, sobu Vladi, vuku Đuri, tuljanu Srećku i pingvinu Pingpinu, saznaje kako se njegova mama vjerojatno brine zbog trudnoće jer je i jedan od njegovih prijatelja imao slično iskustvo. Slikovnica završava saznanjem da ga vole baš svi, roditelji i prijatelji.

Slikovnica „Ne, ne i ne! Ne dolazi u obzir!“ (Callier i Masson, 2012) upoznaje nas s malom svojeglavom Majom koja je na svaku maminu molbu odgovarala uvijek isto: Ne! Nakon što se mama naljutila na nju, ona joj je odgovorila da želi drugu mamu koja bi bila dobra kao mama njene prijateljice Ivane. Međutim, nakon što je provela večer kod Ivane, Maja shvaća kako i mama njene prijateljice traži iste stvari: pospremanje, pojedenu večeru, odlazak na kupanje i spavanje. Maja u tom trenutku shvaća kako su sve mame slične, ali da samo od svoje mame može očekivati nježan poljubac za laku noć.

Zajednička karakteristika obje te slikovnice je razvoj osjećaja odgovornosti i empatije. Polo shvaća da će roditeljska ljubav ostati iako prinova dolazi u njihov dom, a Maja shvaća da se ljubav ne pokazuje udovoljavanjem hirovima i željama, nego skrbi i nježnostima.

Treća slikovnica „Moji dragi baka i djed“ (Moore-Mallinos i Faberga, 2007) također progovara o obitelji, samo na drugačiji način. Priča je napisana iz perspektive unuka koji opisuje svoj odnos i druženje s bakom i djedom. S obzirom da su oboje još dovoljno snažni, druženje im je ispunjeno igrama, vožnjom i usvajanjem praktičnih vještina i znanja. Kad se čitatelj zatekne o razmišljanju kako je ovdje riječ o netipičnim starijim ljudima, dječak započinje pričati priču o prabaki, također staroj, ali

onemoćaloj. Za nju se cijela obitelj brine, ali se i odnosi prema njoj s poštovanjem. Naposljetku, unuk zaključuje kako će i djed i baka također ostarjeti, ali da ih zbog toga neće voljeti manje, niti će mu vrijeme s njima biti manje dragocjeno. Poanta je da „bez obzira na vidljive promjene, stariji članovi obitelji ostaju u duši isti (Moore-Mallinos i Faberga, 2007: 30). Ova je slikovnica idealan primjer sjajne priče za obrađivanje unutar institucionalnog prostora. Pošto živimo u svijetu koji veliča mladost, a starost donekle zanemaruje, svježina ove slikovnice dodatno je naglašena. Djeca nakon priče mogu razgovarati o svojim starijim ukućanima, može se organizirati posjet domu za stare i nemoćne, a i povesti razgovor o tome kako se nekad provodilo slobodno vrijeme. Djeca uče iz primjera roditelja. Roditelji, pak, pokazuju djeci kako se odnositi prema starijim osobama.

Sva tri navedena primjera imaju funkciju/svrhu zainteresirati i nešto naučiti. Prijateljstvo, poštovanje i povjerenje u srži su sve tri priče, a kao zajedničku svrhu mogli bismo navesti usvajanje univerzalnih vrijednosti kroz likovni i jezični izričaj.

2.4. Lutkarstvo

Lutkarstvo je također jedan vid predočavanja priče djeci. Lutkarstvo je scenska umjetnost u kojoj je lutka posrednik između glumca i publike. Hrvatska enciklopedija lutkarstvo definira kao „odvjetak kazališne djelatnosti u kojem umjesto glumaca nastupaju lutke, često oponašajući ljudsko ponašanje, a njihov animator, lutkar, nerijetko, premda ne obvezatno, ostaje skriven“ (Hrvatska enciklopedija, n.d.)

Lutke se mogu dijeliti prema načinu na koji ih pokrećemo. Tako imamo lutke na štapu, na koncima i ručne lutke. Te tri vrste lutaka nazivaju se još i:

- Ginjol i zijevalica – ručne lutke
- Marionete – lutke na koncima
- Javajke, lutke za kazalište sjena i velike lutke – štapna lutka.

Ideja o korištenju lutaka u obrazovnom procesu nije nova, a pogotovo je učestala u radu s djecom predškolske dobi. Zašto je tome tako i zašto se ta tehnika najčešće upotrebljava baš kod tog uzrasta, dade se objasniti ako se usporede kognitivna sposobnost djece predškolske dobi i obilježja scenske umjetnosti kakva je lutkarstvo. Zbog toga, u kontekstu ovog rada, ta tema zaslužuje detaljniju raspravu.

2.4.1. Odnos lutke i djeteta

Kad govorimo o hrvatskim dječjim književnicima, teško ćemo zaobići Luku Paljetka. Ne možemo ga, stoga, zaobići ni ovdje. Paljetak je u svojim djelima, kao i u pristupu djeci, često koristio lutke. Plod njegovog stručnog rada je knjiga „Lutke za kazalište i dušu“ u kojoj Paljetak definira odnos lutke i djeteta na sljedeći način:

„Sva djeca nose naklonost i ljubav prema lutki. Lutka je element njihove igre, lutka je biće njihova svijeta, sudionik i sugovornik, njihov drugi, mali, često hrabriji i odvažniji „ja“. Lutka je, k tome, i element suvremene umjetnosti svjesne svojih osobitih istina, pravila i obaveza. Lutka je, k tome, i element suvremene umjetnosti svjesne svojih osobitih neistina, rušenja pravila i ukidanja obaveza. Lutka je istovremeno i produkt umjetnosti. Iz mrtve materije lutkar (kreator lutke i njezin animator) stvara sliku života, viziju svijeta u potpunosti samosvojnu, na novi način postojeću i ostvarenu uz pomoć nove obduhovljene/animirane materije. Lutka živi u mašti i od mašte svojih (uvijek malih) gledalaca.“ (Paljetak, 2007: 60)

Iz ovog pogleda na odnos lutke i djeteta možemo primijetiti ono što lutku čini sjajnim didaktičkim sredstvom za djecu predškolske dobi. Paljetak joj pristupa kao što se pristupa čovjeku pa kaže i kako su „lutke stanovnici ovoga svijeta“ i kako će za njih govoriti kao o lutkama „koje su bića u ovom svijetu ljudi“ (Paljetak, 2007: 10)

U tom procesu poistovjećivanja ili identifikacije s lutkom koji, priznajem donekle poetski, prikazuje Paljetak važno je primijetiti kako je identifikacija sa svijetom lutaka jedan od glavnih preduvjeta za prihvaćanje onoga što lutka prikazuje. Dijete predškolske dobi upravo je na stupnju razvoja kad je ta identifikacija/prihvaćanje jedan od najvažnijih rezultata igre lutkom.

U tom smislu je Renfro u pravu kad kaže kako „nije važno kako lutka izgleda, nego što dijete osjeća prema njoj“ (Hunt i Renfro, 1982: 24) Pojednostavljeno, da primijenimo njenu rečenicu koja je već prešla u legendu: „Ako djetetu izgleda kao lav, onda neka bude lav.“

Proces poistovjećivanja koji definira Paljetak kod djece dobiva svoje konačno ostvarenje. Osim Paljetka, tim procesom potvrdu dobiva i rečenica koju je napisao teoretičar i povjesničar lutkarstva Milan Čećuk koji je „došao do čvrsta uvjerenja da

gotovo i nema nastavno-odgojne discipline koja se – odabere li se prikladna tema – ne bi mogla transponirati u čarobnu legendu scenske lutke“. (Čečuk, 2009: 9)

Takav pristup posebno odgovara temi ovog rada. Legenda o trsatskom zmaju prilagodljiva je i kao priča i kao lutkarski medij, a posebno je potrebno istaknuti njenu važnost u radu s djecom sa šireg riječkog područja gdje ona ima i dodatnu funkciju upoznavanja zavičaja i njegovih vrijednosti. Kako bismo zatvorili taj edukacijski teorijski okvir i postavili temelje za praktični dio ovog rada potrebno je još upoznati lutkarske tehnike u nastavi i povijesni okvir trsatskog zmaja i kule. S tim teorijskim okvirom praktična će primjena dobiti puni smisao.

2.4.2. Lutkarske tehnike u nastavi

Očito je da lutka u radu s djecom ima svoju funkciju. Lutka je pogodna za identifikaciju i razvoj identiteta, razvijanje mašte, ali je i za učenje jezika. „Igranje s lutkom izravno potiče dijete na govor“ (Vukonić-Žunić i Delaš, 2006: 81) Iz praktičnog primjera rada s djecom obrađenog u ovom radu, vidljivo je kako djeca zaista reagiraju pozitivno na lutku i doživljaj lutkarske predstave, ali posebno je pozitivna reakcija na humor koji takav način prikazivanja sadrži. To je u skladu s onim što kaže Ida Hamre, kad naglašava važnost humora prilikom procesa učenja (Hamre, 2004: 14) argumentirajući za priče u kazalištu lutaka: „utjelovljene su metafore priča o ljudskom rodu – kristaliziraju ono što je očigledno ili ekstremno u njemu, i strašnu i smiješnu realnost, pa gotovo uvijek u njima ima humora.“ (Hamre, 2004: 14)

Za važnost lutke u nastavi važan je proces prihvaćanja priče i lutke obrađen u ranijim poglavljima. Predškolska će djeca, ukoliko su se i ranije susretala s pričama i lutkama, bez krznanja prihvatiti lutku kao nastavno pomagalo bez obzira prikazuje li lutka priču, bajku ili neki svakodnevni događaj.

Lutkarska radionica je samo jedan od oblika rada s lutkama koji se može uvesti u institucionalni rad. Kao polazište možemo odabrati lutku ili tekst, a na nama je da odaberemo hoće li to biti povremena ili trajna aktivnost.

Važan faktor rada s lutkama je svakako i **motivacija**. Motivacija za igranje s lutkama proizlazi iz procesa identifikacije ili poistovjećivanja. Mogućnost razvijanja

mašte i „uživljanja“ u priču pritom nije zanemariva. Uvođenje u priču pritom može biti vrlo jednostavno. Mogu se djeci postaviti pitanja:

1. Razgovaraš li sa svime kao da je živo?
2. Zamisli, bar na tren, da sve oko tebe ima sve što imaš i ti?

Iz iskustva, proizašlog iz izleta na Trsat i gledanja lutkarske predstave „Trsatski zmaj“, djeca će sama odraditi maštoviti dio posla. Na voditelju/odgajatelju je samo da ih usmjerava, da im daje smjernice u kojem smjeru odvesti priču.

Zbog toga je važno da lutke poprimaju ljudska obilježja. Ako lutka ima velike oči reći ćemo da je sve zanima i da je „znatiželjka“, ako ima dugu plavu kosu reći ćemo da je Matovilka, a ako ima crvenu kapu bit će Crvenkapica itd.

Nužno je i istaknuti razliku između kazališta lutaka i lutke kao nastavnog sredstva. Ne treba brkati ta dva pojma. Za razliku od kazališta lutaka, kod lutke kao nastavnog pomagala bitno je da bude jednostavna i da sadrži potrebnu simboliku, odnosno kako kaže Pokrivka: „da ispunjava zahtjev lutkovnosti, da je svedena na simbol, a ne na vjerno oponašanje živog lika, da je u likovnom pogledu jezgrovita, stilizirana, poetična, čitka, da predstavlja određeni karakter.“ (Pokrivka, 1980: 22)

Kod lutaka, kao i kod priča, nemoguće je dovoljno izraziti važnost otkrivanja komunikacije. Naime, slušajući priče djeca se uče vještini slušanja. Kod lutke, vrijedi istaknuti i Brajšinu rečenicu:

„Svaka riječ koju izgovorimo popraćena je nekim neverbalnim znakovima koji riječi daju značenje i učinak“. (Brajša, 1993: 27)

Upravo spoj verbalnog i neverbalnog daje lutkarstvu posebnu moć ako ga se koristi kao nastavno pomagalo. Čitanje neverbalnih znakova i neverbalna komunikacija općenito jedno je od najvažnijih oruđa lutkarstva.

Bez obzira odaberemo li kao polazište za rad s lutkama lutkarsku radionicu, zadani tekst, dramatizaciju ili vlastiti tekst, djeci uvijek moramo dati prigodu za sudjelovanje, nadopun i identifikaciju. Zbog toga je važno definirati odakle se kreće. Zadani tekst je dovršen, ranije napisan tekst koji služi za pamćenje riječi. Kratke pjesmice i mali dijaloški oblici poput vica mogu poslužiti u ovu svrhu. Za potrebe ovog rada iznimno je važna dramatizacija.

Dramatizacija ili adaptacija proces je prilagodbe književnog djela. Prilagođavati bajke ili legende, filmove, priče, novele, romane i slično.

Ne treba zanemarivati snagu legendi i bajki. Bettelheimova tvrdnja kako „u cjelokupnoj književnosti za djecu – uz rijetke iznimke – ne postoji ništa što može biti tako obogaćavajuće i zadovoljavajuće, i za dijete i za odrasloga kao što je narodna bajka“ (Bettelheim, 2004) korijen ima u sjevremenskoj didaktičkoj snazi bajke. Naime, dok bajka ima svoje zakonitosti koje je u knjizi „Morfologija bajke“ još 1928.¹ objasnio Vladimir Propp (Propp, 1982).

Upravo je Proppova knjiga važna za razumijevanje privlačnosti lutaka u radu s djecom. Naime, njegova karakterna obilježja likova u bajci u poopćenom smislu daju se primijeniti na personifikaciju lutaka pa je zanimljivo to primjetiti, pogotovo u kontekstu priče i legende o trsatskom zmaju :

1. zlikovac (bori se protiv junaka)
2. darivatelj (priprema junaka ili mu daje čarobni predmet)
3. čarobni pomoćnik (pomaže junaku u pothvatu)
4. princeza (osoba koju junak ženi, često predmet potrage)
5. princezin otac (kralj)
6. otpremnik (obznanjuje što nedostaje i otprema junaka)
7. junak (reagira na darivatelja, ženi princezu)
8. lažni junak/antijunak/uzurpator (preuzima junakove zasluge i želi se oženiti princezom).²

Upravo Proppova podjela karaktera/značajki likova postaje posebno važna u lutkarskom predočavanju. Naime, pridavanjem ljudskih značajki lutki, u kontekstu prikazivanja priče/legende, djeca stvaraju vlastiti svijet s kojim su se u stanju poistovjetiti. Bajka je zbog toga pogodna za lutkarsku igru. Svojom čvrsto konstruiranom pričom, jasnom karakterizacijom likova koje možemo nazvati i arhetipskim, ali i simbolikom, njena veza s lutkom i lutkarskim kazalištem postaje očita.

¹ orig. izdanje – Vladimir Propp – „Morfologija skaszki“, 1928.

² prema (Vladimir Propp, 1982.)

Lutkarski prikaz bajki, legendi i priča, otvara mogućnost prilagodbe i adaptacije. Tako Venkapića može postati djevojčica koja se izgubila u gradu, Pepeljuga u nijednom dućanu ne može pronaći odgovarajuću cipelicu, a Snjeguljica kupuje isključivo domaće jabuke koje nigdje ne može pronaći. Improvizacija postaje oruđe odgojitelja, a bajke i legende svojim svestremenim tekstom ostaju plodno tlo za adaptacije.

Ne treba propustiti napomenuti kako je lutka i moćno terapijsko sredstvo prilikom rada s djecom s poteškoćama u razvoju. Djelotvornost lutke u procesu terapije nekoliko je puta dokazana, a praksa lutkarskih predstava po bolnicama za djecu postala je uobičajeni vid terapije. Upravo je terapijski vid korištenja lutke mjesto na kojem se spajaju i prepliću roditeljski dom kao mjesto za pričanje priča, vrtić kao institucija u kojem se te priče usustavljaju i funkcija lutke kao medija komunikacije. Simbolika lutke kao terapije može funkcionirati jedino kao nadogradnja na roditelje i obitelj jer se bez njih lutka kao terapijsko sredstvo gubi na značenju. (Glibo, 2000: 252) Lutka u nastavi i predškolskom odgoju pomaže pri postizanju razumijevanja i dodatnog povezivanja između djeteta i sadržaja. Također, kombinacijom priče i izvedbe, djeca dobivaju dodatnu mogućnost poistovjećivanja kroz neverbalnu komunikaciju što je također element koji se nikako ne smije zanemariti. Zbog toga se, u kontekstu ovog rada, predmetna tema Trsata i trsatske kule, kao i trsatskog zmaja nastojala djeci približiti kroz slikovnicu, lutkarsku predstavu i izlet na lokaciju. Primjenom sve tri metode u praksi nastojalo se djeci dočarati temu kao sadržaj s kojim mogu osjećati povezanost, ali i sadržaj u kojem je živo sadržana povijest grada u kojem žive, a koja je izvor zanimljivosti koje su dotad nalazili samo u isključivo fikcionalnom kontekstu. Kroz primjenu lutaka u predočavanju legende o Trsatu i trsatskom zmaju nastojala se oživotvoriti fikcija i izazvati povratna reakcija djece. U nastavku rada vidjet ćemo rezultate tih napora.

3. TRSATSKA KULA I TRSATSKI ZMAJ

3.1. Kratki prikaz povijesnih izvora o najstarijoj povijesti Trsata i trsatske kule

Rimsko je doba i na lijevoj obali Rječine stoji gradina Trsatika (Tarsatica), rimski grad čiji toponim danas nosi Trsat. Taj antički prethodnik današnje Rijeke koji se posljednji put poimence spominje u zapisima o pogibli furlanskog markgrofa Erika u zapisima Einhardovog „Života Karla Velikog“ (Labus, 2000: 1) 799. godine. Naslijeđe toponima koje nosi trsatska utvrda dugo je godina bilo uzrok uvjerenju da je gradina isto što i nekadašnji grad iako se zapravo prvi spomen Trsata smješta tek u 1288. godinu, u Vinodolski zakonik. Prema akademiku Luji Margetiću (Margetić, 2000) ujak, Tarsatica nije isto što i Trsat, a ta zabuna je toliko duboko ukorijenjena u percepciju da se često i kula i grad svode pod zajednički nazivnik. Trsat je, naime, naziv za utvrdu. Trsatika, naziv za grad. Margetić (isti izvor) o tome piše:

„Stanovništvo prastaroga grada Tarsatike povuklo se na istočnu obalu Rječine i sagradilo utvrdu na brdu Trsat, na koji su prenijeli ime svojega nedalekog napuštenog grada Tarsatica. Utvrda na Trsatu čuvala je ubuduće novu hrvatsku granicu na Rječini. Razrušena Tarsatica prestala je postojati kao grad i u njoj su se nastanile tek poneke ribarske, stočarske i poljodjelačke obitelji.“ (Margetić, 2000)

Slika 1: Fotografija Trsatske kule, autorica Dženi Bategelj, preuzeto s (Antolković n.d.) bloga „Stari gradovi, utvrde, dvorci i SV kultura“

Početak gradnje utvrde, prema Margetiću, možemo dakle smjestiti u 12. stoljeće iako su pravo utvrđivanje grada početkom 16. stoljeća proveli tek Frankopani, tadašnji knezovi Krčki.

Međutim, neosporno je kako je dio Trsatske kule postojao i u rimsko vrijeme. (Margetić to potvrđuje u (Margetić, 2002) prema (Glavinić, 1648)), pa stoga jednu od najvećih kula na gradini i nazivamo Rimskom kulom.

Svetište na Trsatu se po tradiciji veže za legende. Legenda o kućici sv. Obitelji najpoznatija je od svih. O povezanosti svetišta u Loretu i svetišta na Trsatu (Margetić, 2002) najpoznatiji je izvor analiza Luje Margetića „Loreto i Trsat“ koja se zasniva baš na toj legendi. Zbog toga, nije nikakvo čudo da je legenda o Trsatskom zmaju, jednako kao i ona o Juri Grandu, naišla na plodno tlo. Tradicija zmaja koji štiti kulu u potpunosti odgovara tradiciji same kule, ali i kraja u kojem se nalazi. Isto tako, ne treba zanemariti niti tradiciju pojavljivanja zmaja u fantastičnoj literaturi kroz povijest na koju je sjajno nadograđen rad na slikovnici i predstavi o trsatskom zmaju.

Slika 2: Kip trsatskog zmaja, autor Goran Kovačić, PIXELL, preuzeto s Večernji list (Opačak-Klobučar, 2013)

Kao osnova za legendu o trsatskom zmaju uzeta su dva kipa koja se nalaze na trsatskoj kuli (slika 2). Zmajevi koji se nalaze na trsatskoj kuli nazivaju se još i Nugentovim zmajevima, prema vlasniku mauzoleja „Mir junaka“ ispred kojeg su postavljeni.³ (Žic, 2013) Autor kipova je Anton Dominik von Fernkorn. (isti izvor).

3.2. Legenda o trsatskom zmaju

Legenda o trsatskom zmaju poslužila je kao osnova slikovnice „Trsatski zmaj“, ali se ponešto razlikuje od predstave koja je na slikovnici zasnovana.

Kako navodi mrežna stranica „Slavorum“, legenda o trsatskom zmaju je sljedeća:

„Svjetsko udruženje“ zmajeva poslalo je zmaja na Trsat. On je tamo živio u svojoj pećini. Bio je dobar s ljudima, a zao prema onima koji bi nanosili štetu njegovom gradu. Svako je jutro, nakon buđenja, izašao iz pećine, protegnuo se na terasi i zadovoljno pogledao Trsat koji je još spavao. Onda bi se uozbiljio i promatrao more. Tamo se nalazila njegova najopakija protivnica, divovska hobotnica. Ona se sakrivala u morskoj dubini, gdje je nitko nije mogao slijediti.

Jednog se jutra dogodilo nešto neobično. Kada je zmaj krenuo u šetnju primijetio je jednu djevojčicu kako sjedi uz Mrtvi kanal. Bila je to gradonačelnikova kći. U ruci je držala papir i bojama crtala brodiće koji se ljuljaju na vodi. Zmaj je dugo gledao djevojčicu. Bojao se hobotnice koja vreba iz dubine. U tom je trenu došao njezin otac: „Vrijeme je za odlazak kući. Mama nas čeka s jelom. Požurimo da se ne ohladi.“ Djevojčica je upitala tatu: „Tata, mogu li i sutra doći ovdje dovršiti sliku?“. On joj je odgovorio: „Naravno, bit će to lijepa slika, zlato.“ Ali ni otac ni djevojčica nisu zamijetili da ih iz vode pritajeno promatra hobotnica, koja je pobjedonosno pomislila: „Znači doći će djevojčica i sutra, i to sama.“

Drugo je jutro djevojčica, ne sluteći opasnost, opet došla na isto mjesto, uzela papir i nastavila crtati. I dok je djevojčica ushićeno stvarala, hobotnica je nasrnula na djevojčicu. Zgrabila joj je nogu i povukla je u vodu. Zmaj je sve to promatrao i u tren oka poletio za djevojčicom, u borbu s hobotnicom. Hobotnica je svom snagom pokušala uhvatiti divovskim krakovima zmaja za krila, želeći ga povući u vodu. No, pritom je morala ispustiti nogu djevojčice, koja se opet našla na suhom. Borba

³ Laval Nugent (Ballynacor, 3. studenog 1777. - Bosiljevo, 22. kolovoza 1862.) od Westneatha bio je vitez reda Zlatnog Runa, komandant reda Marije Terezije i rimski princ. Zmajevi su originalno bili postavljeni u Bosiljevu, a njegov sin Artur (1825. – 1897.) dao je izgraditi replike na Trsatu po uzoru na originale u Bosiljevu koji su danas izgubljeni. (Žic, 2013)

hobotnice i zmaja dugo je trajala. Uz obalu Mrtvog kanala su se skupljali ljudi i promatrali tu nesvakidašnju bitku. Zmaj je rigao vatru ne bi li protivnicu natjerao da povuče svoje krakove. Tako ju je zmaj uspio onesposobiti. Nakon toga ju je izvukao iz vode, zakovitlao i bacio sve do grada Grobnika. Tamo su je mještani odnijeli u ribarnicu.

Drugi se dan djevojčica odlučila zahvaliti zmaju. Zamolila je tatu da je odvede u zmajevu pećinu. Tata joj je to omogućio. Djevojčica je pokucala na zmajeva vrata i rekla: „Dobar dan zmaju, došla sam ti zahvaliti što si me spasio“. Zmaj joj reče: „Ma nisi se morala toliko truditi i doći do mene. Bilo je i vrijeme da uništim tu morsku razbijenicu“. Djevojčica mu odgovori: „Ja ti se ipak želim odužiti. Ja bih te htjela nacrtati i pokloniti ti sliku.“ Odgovori zmaj: „Vrlo lijepo od tebe. To ne mogu odbiti.“ Sljedećih je dana djevojčica dolazila u zmajev dom i vrijedno crtala. Crtala je, crtala i konačno nacrtala. Zmaj je sretno uzviknuo: „Kako si me lijepo naslikala!“ i sliku objesio na zid u spilji.

Svjetsko je udruženje zmajeva pisalo zmaju da se previše zbližio s ljudima, a ljudi se trebaju bojati zmajeva. Zbog toga mora hitno napustiti Trsat i preseliti se u napušteni dvorac Bosiljevo (na putu prema Zagrebu). Svi su mještani bili tužni, a posebno djevojčica. Zmaj je u Bosiljevo ponio sliku koju mu je djevojčica nacrtala u spomen njihova prijateljstva. Djevojčica je dugo plakala i tugovala za zmajem.

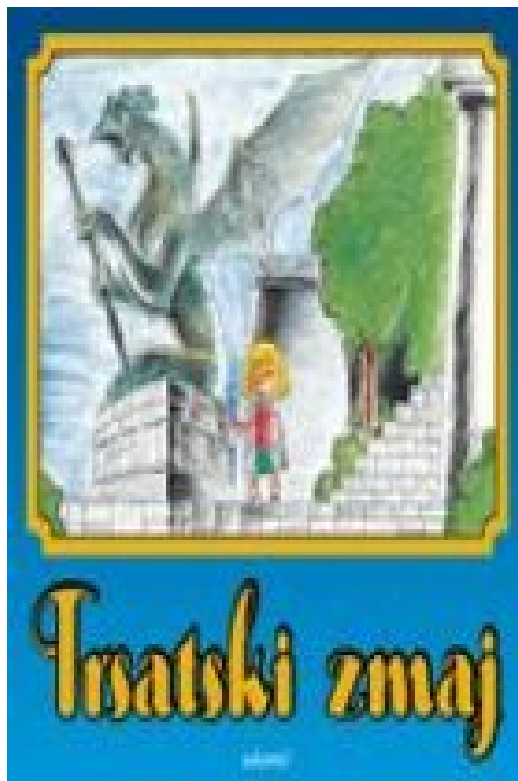
Njezin otac se tada dosjetio na Trsat postaviti kip zmaja od kovine, što mu je izradio umjetnik iz Beča, Ferkon. Tako i dan danas na Trsatskoj gradini stoji kip zmaja čuvajući grad od svih napasnika i zlikovaca.“ (Slavorum.org, 2012)

Kako možemo vidjeti iz gornjeg prijepisa ove legende, u njoj možemo tražiti objašnjenje za postojanje trsatskih baziliska (zmajeva) prilagođeno djeci. Nije stoga previše čudno da je baš ova legenda poslužila kao osnova za slikovnicu „Trsatski zmaj“.

Upravo je ta slikovnica predložak na temelju kojeg je napravljena lutkarska predstava koja će u ovom radu biti detaljno obrađena.

3.3. Slikovnica „Trsatski zmaj“

Slikovnicu „Trsatski zmaj“ (2. izdanje)⁴ 2012. izdala je izdavačka kuća „Adamić d.o.o.“. Slikovnica je formata 22 x 22 cm, mekog uveza, ima 16 stranica. (Knjižara Ljevak 2012) Naslovnica slikovnice nalazi se na slici 3:

Slika 3: Naslovnica slikovnice „Trsatski zmaj“ (Knjižara Ljevak, 2012)

Autor slikovnice Velid Đekić riječki je književni kritičar, novinar, istraživač riječke baštine i publicist. Rođen je 1960. u Rijeci. Pokretač je zavičajne biblioteke „Riječka slikovnica“ u kojoj je objavio naslove: *Trsatski zmaj* (1994.), *Nepresušan vrč* (2000.), *Crni Moro* (2000.), *Mala papalina* (2001.) i *Povratak Trsatskog zmaja* (2002.).

Priča slikovnice odgovara gore citiranoj legendi.

Slikovnicu je ilustrirao Ivan Mišković, hrvatski ilustrator i karikaturist rođen 1961. godine, poznat po karikaturama i strip pasicama „1x crno“ u riječkom „Novom listu“. Izdao je i nekoliko knjiga koje sabiru njegov karikaturalni rad.

⁴ Prvo izdanje je izdano 1994. u izdanju „Naklade Benja“ (op. aut.)

Kao što se može vidjeti iz pregleda Đekićevog rada, slikovnica „Trsatski zmaj“ dobila je i nastavak „Povratak Trsatskog zmaja“ izdan 2002. godine.

3.4. Predstava „Trsatski zmaj“

Predstava „Trsatski zmaj“ adaptacija je istoimene slikovnice. Predstava je namijenjena djeci školskog i predškolskog uzrasta i autorski je projekt Davida Petrovića i Alexa Đakovića. (Gradsko kazalište lutaka - Rijeka n.d.)

Jedna od sudionica projekta je i Andrea Špindel koja je s temom „Trsatski zmaj“ diplomirala na Umjetničkoj akademiji u Osijeku, na Odsjeku za kazališnu umjetnost, smjer gluma i lutkarstvo 2016. godine. Mentor njenog rada je bio doc. Hrvoje Seršić. S obzirom da Špindel Gradsko kazalište lutaka navodi i kao suradnicu na čitavom projektu adaptacije predstave, upravo je taj diplomski rad poslužio kao glavni izvor podataka vezanih za sadržaj i formu adaptacije slikovnice „Trsatski zmaj“.

Tekst o predstavi koji se nalazi u tom diplomskom radu (Špindel, 2016: 3) prenesen je i u opisu predstave koji se nalazi na mrežnoj poveznici Gradskog kazališta lutaka. (Gradsko kazalište lutaka - Rijeka n.d.)

Opis i sažetak predstave koji je u radu prikazala Špindel također je zanimljiv za usporedbu kako s legendom, tako i sa slikovnicom pa ćemo ovdje citirati pojedine dijelove:

„Predstavu otvara glas pripovjedača, u ovom slučaju samog grada Rijeke, a glas joj je posudila glumica i ravnateljica Gradskog kazališta lutaka Rijeka Zrinka Kolak-Fabijan. Ona, jer je zbog svog imena ženskoga roda postavljena kao žena, priča priču o svom nastanku i nevoljama koje su ju pratile. Sve kreće potpuno bezazleno i nepredvidivo. Pas koji odnekud čuje glazbu, tragajući za njenim izvorom pronalazi radio, te se igrajući s njim nehotice prevrne vrč iz kojeg potekne voda i nastane rijeka, današnja Rječina. U ovom slučaju motiv vrča je preuzet s povijesnog riječkog grba kojeg je 6. lipnja 1659. godine austrijski car i hrvatski kralj Leopold I. dodijelio gradu Rijeci. U ovalnom štitu crvene boje dvoglavi crni orao uzdignutih krila, zlatnih kljunova, nogu i crvenih jezika gleda u lijevu stranu, lijevom nogom drži vrč, te stoji na stijeni. Iz vrča se obilno razlijeva voda oko stijene. Ispod štita stoji natpis Indeficienter što na latinskom jeziku znači nepresušan. Prema tom povijesnom izvoru je nastala,

te se danas vrlo često u Rijeci koristi parola: „Volim grad koji teče.“, kojom se građani iznimno ponose.“ (Špindel, 2016: 3)

...

„Motiv gradnje provučen je kroz čitav središnji dio predstave, pa tako nastaju kazališta, tvornice, bolnica, Neboder, Kosi toranj, crkva sv. Vida, mostovi, parkovi i zelenilo itd. Poanta gradnje i najava zapleta se dogodi kada se pojavi čudan čovjek po imenu Gospodin Lješnjak i kupi Trsatsku gradinu, te izgradi veliki kip zmaja/baziliska da čuva Grad. Autori scenarija pokušali su ostvariti konekciju između lika Lješnjaka i povijesne osobe grofa Laval Nugenta od Westmeatha, i to igrom riječima - prezime Nugent su zbog korijena riječi povezali s pojmom nugat (eng.nougat) - slatka aromatična pasta koja se sastoji od badema ili oraha, a prvenstveno lješnjaka. Asocijacijom na potonji orašasti plod nastalo je i ime lika. Razlog zbog kojeg su autori tražili zanimljivu izvedenicu Nugentovog imena, jest taj da je upravo grof, feldmaršal, vitez reda Zlatnog Runa, komandant reda Marije Terezije i rimski princ 1815. godine oslobodio Hrvatsku francuske vlasti, i bez borbe ušao u Rijeku.“ (Špindel, 2016: 3)

...

„Nakon što misteriozni Lješnjak izgradi Zmaja i jasno napomene da taj Zmaj sa sobom nosi određenu tajnu koja još neće biti otkrivena - jedino što može reći jest to da će kip s vrha Trsata nadgledati i čuvati grad od nevolja, beskućniku Vidu se učini da se kip pomjerio i nešto rekao. Taman u trenutku kad pomisli da je to samo priviđenje, Zmaj kihne i zapali se lagana vatrica. Paralelno, dok ribari na moru love ribu, iz mora po prvi put izvire neidentificirani golemi objekt u obliku kraka i „piplje“ ribare.“ (Špindel, 2016: 4)

Iako nije namjera ovog rada prepričati predstavu na isti način na koji je to učinila Špindel, citiranjem ovih dijelova namjeravali smo pokazati poveznicu između povijesne ličnosti koja je postavila kipove ispred mauzoleja i lika u lutkarskoj predstavi, a zatim i pokazati sličnosti između slikovnice na kojoj je priča zasnovana i njene lutkarske adaptacije.

Naime, sličnost između imena austrijskog grofa i „kupca Trsatske gradine“ i okosnica radnje u borbi između zmaja i hobotnice jasno daje do znanja na koliko je načina priča u lutkarskoj izvedbi oslonjena na predložak/-ške.

No, iz citiranih se dijelova jasno vidi kako je predstava proširila i produbila predložak, učinivši ga tako poučnijim (didaktičkijim) i prilagođenijim uzrastu kojem je namijenjen.

Ono što se čini posebno značajnim u tom radu, analiza je tehničkih detalja predstave u koje je kao suradnica Špindel imala izravan uvid, pa tako kad govori o vizualnom identitetu predstave Špindel kaže kako je „*Nisa Hrvatina za ovu je predstavu osmislila i napravila nacрте za likovno rješenje lutaka i scenografije. Kako ona kaže, inspiraciju za scenografiju je pronašla u slikama Voje Radoičića čiju je estetiku povezala s onom animiranog filma Baltazar, a za lutke u Muppetima Jima Hensona. Tehnika lutaka je kombinirana tehnika ginjola i zijevalica, te različite varijante javajki (javajka i zijevalica, i gigantska javajka za glavu kojoj sam osobno dala ime „glavajka“). Sve lutke i scenografiju izradili su Radovan Kunić, Ivan Blažetić, Jadranka Lacković, Luči Vidanović, Radmila Mataruga i Sandro Petrc u radionicama Kazališta pod vodstvom Marije Volkmer. Sanjin Seršić oblikovao je rasvjetu. Nisa Hrvatina nagrađena je za najbolju scenografiju i likovno rješenje lutaka za ovu predstavu na 9. Malom Maruliću, festivalu hrvatske drame za djecu.*“ (Špindel, 2016: 10)

Primjere ovoga što govori Špindel možemo vidjeti na narednih nekoliko fotografija preuzetih s mrežne poveznice riječkog Gradskog kazališta lutaka:

Slika 4: Prizor iz lutkarske predstave „Trsatski zmaj“, (Gradsko kazalište lutaka – Rijeka, n.d.)

Slika 5: Prizor 2 iz lutkarske predstave „Trsatski zmaj“ (Gradsko kazalište lutaka – Rijeka, n.d.)

Iz slika 4. i 5. vidljivo je upravo ono što govori Špindel (Špindel, 2016: 10) o inspiraciji u smislu vizualnog identiteta lutaka. Jim Henson, genije lutkarstva kojem je „Muppet Show“ samo najpoznatije djelo, osmislio je lutke koje izgledaju vrlo slično dizajnu lutaka u predstavi „Trsatski zmaj“, ali ako pronalazimo mjesto gdje je ova predstava posebno značajna u vizualnom smislu, onda je to svakako spajanje scenografije i kostimografije. Upravo su iz tog razloga za prikaz u ovom radu odabrane slike 4. i 5. Ako pažljivije promotrimo fotografije i usporedimo scenografiju s kostimografijom, shvatit ćemo da se tu pojavljuju dva različita utjecaja. Osim Hensona, onaj drugi bi nam također trebao biti poznat.

Na tu razliku, ali i asocijaciju, upozorava i Špindel kad navodi kako je kao inspiracija za scenografiju poslužio kulturni Baltazargrad iz crtića „profesor Baltazar“, čiji se tvorac Zlatko Bourek s pravom smatra jednim od najvećih hrvatskih animatora u povijesti.

Špindel se u svom radu osvrće i na glazbu pa navodi kako se „glazba koja je korištena u predstavi generalno može svrstati u žanr swinga, charlestona, foxtrota i jazza“. (Špindel, 2016: 15)

Riječka nota koju daju i predstava i slikovnica, međutim, ni ovdje nije ispuštena s obzirom da se dok publika ulazi u dvoranu čuju pjesme riječkih autora kao što su Urban i LET 3, a čuju se i pjesme riječke navijačke skupine „Armada“.

Diplomski rad koji je napisala Špindel zapravo je neprocjenjivo vrelo materijala za ovu temu s obzirom da pruža uvid u neposredni proces nastanka lutkarske predstave, kao i adaptacije predloška/slikovnice. Teško da bi bez tog izvora i ovaj diplomski rad imao snagu i uvjerljivost koja je potrebna kako bi zadovoljio znanstvene kriterije. S obzirom na područje diplomiranja, Špindel si uzima za pravo primijetiti i određene nedostatke u dramatskom smislu i u samoj adaptaciji koje bi teško primijetio netko tko nema potrebnu razinu obrazovanja i edukaciju iz područja dramskih umjetnosti.

Što se tiče ovog rada, taj je izvor poslužio kao prozor u neposredan proces stvaranja lutkarske predstave za djecu predškolske dobi i kao takav postaje idealna nadogradnja procesu koji su u praktičnom smislu (izlet) doživjela djeca prilikom posjeta samoj predstavi, ali i Trsatskoj gradini.

Čini mi se da je iznimno važno istaknuti i nedostatke o kojima govori Špindel kako bi u zaključku imali snažniju poveznicu s teorijskim dijelom upotrebe lutkarske tehnike u radu s djecom predškolske dobi, ali i obradili razlike i sličnosti između dječje percepcije predstave i kritika koje u svom radu navodi Špindel.

Prvi problem koji Špindel navodi je problem dramatzacije. Napominje kako su književnost i kazalište dva različita medija (Špindel, 2016: 17), te ilustrira određene nedostatke u dramatzaciji:

„Iako bismo realno mogli reći, i to bi nesumnjivo bilo točno, da ima drame u slikovnici, i to u trenutku kada Hobotnica napadne djevojčicu, te se Zmaj uplete i dođe do krvave borbe, u suštini je to nedovoljno kada se takvi prizori prenose na kazališne daske. Slikovnica je pisana u vrlo kratkoj i malenoj formi u kojoj nije bilo nikakvog prostora za objašnjavanje kako i zašto. Dramatzacija se sastoji gotovo isključivo od vrlo jasnih i matematički povezanih podataka koji se poput kule od karata slažu u jednu priču s konkretnim problemom. On se na razne načine rješava, te iz finalnog događaja izvlačimo poruku. Autori predstave inspirirani Đekićevim negativnim likom Hobotnice, u predstavi su ga prezentirali kao glavnog pokretača radnje i gotovo glavno lice, pri čemu su u velikoj mjeri reducirali

važnost naslovnog lika kojeg su, pomalo u stilu antičkog deusa ex machine, na koncu predstave doveli na scenu da razriješi problem. Želeći opravdati buđenje Zmaja na kraju i činjenicu da je ubio Hobotnicu kako bi spasio grad i građane od „nemani koja uništava grad i napada ljude“, autori su zbog manjka iskustva posegli za potpuno kontraproduktivnim rješenjem, te svu krivnju za uništenje prebacili na nju, a u suštini je ona najnevinije biće i najveća žrtva. Na kraju predstave su se ljudi logično pitali zašto je Zmaj ubio Hobotnicu koja je tijekom cijele predstave bila zapravo glavni ekolog i faktor koji je neprestano ljude suptilno upozoravao da će svojim nemarnim ponašanjem poput bacanja smeća ili izlivanja nafte u more, naštetiti prvenstveno sebi, ali i drugima u svojoj okolini uključujući sav biljni i životinjski svijet. Mnogo kritika je osvanulo baš na tu temu nakon što je predstava izašla, a redatelji ju nikako nisu mogli prihvatiti i neprestano su se pravdali. Tek nakon godinu dana, pri tome ne priznavši javno svoju grešku, jedan dan usred predstave David Petrović ubacio je repliku Zmaju pred kraj koja glasi ovako: „Hobotnica nije ništa kriva.“, sve u svrhu što boljeg plasmana na Malom Maruliću, ne uviđajući uopće da se time „pokopao“ još dublje. No sve to ne pobija činjenicu da ju je ipak ubio i nije ništa promijenio.“ (Špindel, 2016: 18)

Prva pomisao nakon čitanja ove kritike bila je kako pitanje nedovoljnog poštivanja dramske strukture nije rijedak problem u adaptacijama. No, činjenica je kako pretvaranjem hobotnice u lik koji kažnjava građane zbog prljanja grada, ona gubi zlokobnost koju ima u slikovnici. Samim time, s izostankom zlokobnosti, postupci zmaja su morali biti detaljnije obrazloženi jer ovako njega, a ne nju pretvaraju u antagonista što – pretpostavljamo – nije bila namjera niti autora knjige niti autora predstave. Iako se Zmaj predstavlja kao zaštitnik grada Rijeke koji ju „gleda s vrha Trsata“ (što je i stih pjesme „Najdraža Rijeko“), dječje reakcije na predstavu bile su dvojake, doslovce do razine da su neka djeca htjela biti hobotnica. Naravno, kako bi zaštitili hobotnicu.

Druga važna kritika koju iznosi Špindel (ima ih još, ali nemaju sve veze s kontekstom ovog rada) odnosi se na nedostatak organizacije, odnosno na to da „svi rade sve“ što samu kvalitetu predstave donekle ograničava. (Špindel, 2016: 21) No, to je već dublji problem za koji treba kriviti i uobičajeni nedostatak vremena/novca.

4. PREDSTAVA, IZLET I DJEČJE REAKCIJE

4.1. Dječji pogled „s vrha Trsata“

Dječji vrtić „Rastočine“ Rijeka kao jedan od važnijih ciljeva svog rada definira i upoznavanje sa znamenitostima i poviješću grada Rijeke. Jedna od aktivnosti koja doprinosi ostvarivanju tog cilja, projekt je „Trsat i Trsatski zmaj“ koji u praksi primjenjuje teorijske dijelove ovog rada. Projekt „Trsat i Trsatski zmaj“ održan je od 1. – 20. travnja 2015. godine. Dječji vrtić „Rastočine“ sastoji se od četiri mješovite grupe djece i dvije jasličke grupe. U sklopu projekta „Trsat i Trsatski zmaj“ četiri su mješovite grupe djece obrađivale slikovnicu, pogledali lutkarsku predstavu, a zatim i upotpunili doživljaj izletom na Trsat. U početnom periodu realizacije projekta djeca su upoznata s materijalom, slikovnicom i pričom o trsatskom zmaju. Praktični dio projekta podijeljen je u tri faze:

1. Lutkarska predstava (16. travanj)
2. Izlet na Trsat (16. travanj)
3. Interpretacija i primjena doživljenog/naučenog (17. – 20. travnja)

Organizator praktičnog dijela projekta je dječji vrtić „Rastočine“ Rijeka, a odgojiteljica Nataša Slavić jedan je od glavnih voditelja tog dijela. Projekt se sastojao od integracije triju elemenata: slikovnice, predstave i izleta. Zbrojem sva tri elementa djeci se nastojao pružiti potpuni doživljaj legende o zmaju, ali i samog Trsata kao najstarijeg i nezaobilaznog dijela njihovog rodnog grada.

Predmet detaljnije analize, važne za ovaj rad, izlet je jedne od navedenih mješovitih grupa, mješovite grupe „Morčići“, pod vodstvom odgojiteljica Jadranke Laptošević i Nataše Slavić. Na izletu je sudjelovalo 14 polaznika od 25-ero djece koja su inače polaznici mješovite grupe „Morčići“.

Za pričanje priče, sukladno objašnjenjima u teorijskom dijelu ovog rada (Hunt i Renfro, 1982) korištene su lutke izrađene u suradnji s djecom. Za izradu lutaka korišteni su različiti materijali poput starih krpa, spužvi, vune, gaze, drva, gumba i tkanina kako bi djeci što bolje dočarali priču.

Teorijski dio ovog rada, odnosno teza da lutkarstvo budi znatiželju (Paljetak, 2007) potvrđen je u praksi. Djeca su postavljala razna pitanja, bila vidno

zainteresirana za temu i tako potvrdila kako fantastika, a zmajevi to svakako jesu, izaziva očuđavanje kod najmlađih čak i cijelo stoljeće nakon što je recimo J.R.R. Tolkien napisao „Hobbita“ koji se smatra začetnikom tog žanra. Naravno, kako je i za pretpostaviti, fantastika kod djece ima i posebnu snagu kad se radi o njihovom rodnom gradu.

Prema njihovim pričama, kad je konačno došao taj 16. travanj 2015., odabrani datum izleta na Trsat, većina djece (po njihovim riječima) prethodnu noć nije mogla spavati. Mješovita vrtićka grupa „Morčić“ sa Rastočina krenula je prema Trsatu u 8 sati i 30 minuta puna očekivanja i širom otvorenih očiju, sve u nadi da će negdje ugledati „pravoga zmaja“.

Nakon doručka, sukladno pravilima struke za ovakve izlete, djeca su krenula prema stajalištu autobusa. Autobus je kao prijevozno sredstvo odabran zbog svoje pristupačnosti, ali i mogućnosti da čitava grupa djece stalno bude pod kontrolom odgovornih osoba. Djeca su podijeljena u parove, u dva reda. Kako se zahtijeva od stručnog osoblja prilikom izleta s djecom, odgajateljice su se nalazile na početku, na začelju i u sredini poretka.

U planu izleta, predstava je bila prva aktivnost. Prema planu, izletnici su stigli u Gradsko kazalište lutaka – Rijeka. Predstava „Trsatski zmaj“ odigrana je i nakon nje djeca su ispitana o svom dojmu o pogledanom. Sva su se djeca aktivno uključila u ispitivanje te raspravu.

Slika 6.: Reprodukcija izletnika iz dječje grupe „Morčić“ sa Rastočina 16. travnja 2015. godine Izvor: Službeni album dječjeg vrtića „Rastočine“

Rasprava nakon predstave potvrdila je dileme koje iznosi Špindel, s obzirom da su postavljena pitanja „Zašto je zmaj ubio hobotnicu?“, „Ljudi su sami krivi zato što ih je hobotnica napala, zašto je nisu poslušali?, a najglasnije od svih pitanja bilo je „Zašto cijelu predstavu nije bilo zmaja?“ Većina izletnika bila je zadovoljna dobivenim odgovorima koji su bili više općeniti nego koncizni, a rečeno im je da će opširnije odgovore dobiti u toku sutrašnjeg dana, u vrtiću. Dakako, nekoliko najsumnjičavijih i najznatiželjnijih nije bilo zadovoljno ovakvim odgovorima, no takva djeca po prirodi su sumnjičavija i znatiželjnija, a posljedično i brbljavija. Zanimljivo je i kako nitko nije postavio pitanje o pozitivnosti samog zmaja već su ga sva djeca zvala spasiteljem.

Po odlasku iz kazališta, u kojem su djeca imala priliku vidjeti zanimljivu priču o spašavanju grada na Riječini, sljedeća postaja bio je Trsat. Djeca su s nestrpljenjem željela vidjeti „spasitelja“ kako su nazivali Trsatskog zmaja. Nakon što su ga ugledali, djeca su ga dodirivala i pitala se hoće li oživjeti, dok su se neki pitali da li taj zmaj može rigati vatru. Nakon razgledavanja kule, zmaja i prelijepog pogleda s vrha kule gdje se vidjela cijela Rijeka, krenulo se u kratku šetnju po Trsatu i oko kule gdje se nalaze razne znamenitosti poput crkve i parka. Nakon obilaska Trsata oko 13 sati i 30 minuta, 16. travnja 2015. uslijedio je povratak u vrtić.

Slika 7. Trsat iz zraka, kako su djeca rekla „bilo bi lijepo vidjeti Trsat očima zmaja“ - (Coolinarika.com/ANIMODA 2016)

4.2. Dječje reakcije na Trsat, lutku i zmaja

Drugi dan, djeca su pod doživljajem viđenog cijeli dan crtala crteže s motivima Trsata, te se igrala s raznim rekvizitima (lutkama, plišanima, mačevima) kao što su vidjeli u prikazanoj predstavi.

Lutke su prijatelji djece, a dječji postupci su fantastično potvrdili tu činjenicu. Ti „prijatelji“ postaju posrednik između intime, unutarnjeg stanja i vanjskog, stvarnog svijeta. Identifikacija i poistovjećivanje djece i lutaka bilo je savršeno jasno samo promatranjem rasprave između djece tko će biti na strani hobotnice, a tako na strani zmaja. Naravno, argumentima odgojiteljica nastojalo se usmjeriti raspravu u smjeru tolerancije i razumijevanja, pomoću koje su djeca trebala shvatiti kako, bez obzira što imaju različite metode, hobotnica i zmaj imaju razloge za svoje postupke i kako su upravo ljudi ti koji na njih mogu utjecati.

Logički postupci, „da ljudi nisu bacali smeće, ne bi hobotnica izašla“ ili „da hobotnica nije napadala ljude, ne bi probudila zmaja“ natjerali su djecu na razmišljanje sve dotle dok, u skladu s očekivanjima, nisu došli do zaključka kako je upravo u ljudskim postupcima korijen svih postupaka u priči „Trsatski zmaj“ bez obzira s koje strane dolazili.

Zaključcima je, naravno, pomoglo što su djeca lutke s kojima su rekonstruirali radnju viđenog izradili sami. Time je njihov ponos bio očit, a i poistovjećivanje lakše. Time se još jednom potvrdio definirani teorijski okvir koji ulogu odgajateljica kao moderatora stavlja u zapećak u odnosu na aktivnu participaciju djece u odgojno-obrazovnom procesu.

5. ZAKLJUČAK

Osnovna ideja ovog završnog rada bila je obrazložiti približavanje Trsata i legende o trsatskom zmaju djeci predškolskog uzrasta. U samom radu opisan je teorijski okvir pomoću kojeg se u radu s predškolskom djecom obrađuju teme koje se nalaze u slikovnicama i njihovim adaptacijama.

Nakon što su utvrđena razvojna obilježja djeteta, postavljena su osnovna objašnjenja pojmova dječje književnosti, priče i slikovnice. Također, primjeri raznih slikovnica koje se koriste u radu s predškolskom djecom ilustrirali su različite pristupe u korištenju slikovnica u odgojno-obrazovnom procesu.

Prirodni nastavak takve funkcije slikovnice je lutkarstvo. Kroz lutkarstvo djeca verbalnoj komunikaciji koja je u prvom planu, pridodaju neverbalno, omogućavajući na taj način ostvarenje sljedećeg koncepta:

„Vjera djeteta kao neposrednog gledaoca u posebnu realnost onoga što vidi na sceni jednaka je vjeri u realnost predmeta u igri, s tom razlikom što dijete u stvarnosti i predmete pokreće dok se u predstavi sve odvija pred njim bez njegova stvarnog sudjelovanja, ali uz vrlo djelotvorno sudjelovanje njegove „intelektualno“ neopterećene fantazije.“ (Mrkšić, 1975: 12)

Ovaj Mrkšićev citat čini se idealnim za završetak ovog rada. Spoj scene i djetetove fantazije može se sažeti u konačan rezultat ovog rada. Naime, kako možemo vidjeti kroz spoj slikovnice i scene lutkarskog kazališta, djeca su prihvatila priču na očekivan način, u potpunosti se poistovjećujući s njom i – u skladu s Proppovom podjelom karaktera (Propp, 1982) – postavljajući pitanja o moralnosti pojedinih likova i postupaka čak i u slučaju poput ovoga gdje, kako napominje Špindel (Špindel, 2016), ta moralnost nije tako jasno definirana unutar dramskog konteksta.

Praktična nadogradnja predstave kroz izlet omogućila je djeci da vide Trsat i zmaja vlastitim očima i shvate da je fikcija koju su susreli kroz predstavu i slikovnicu ustvari „opredočivanje“ njihova rodnog grada. Moglo bi se čak reći kako je kroz izlet fikcija u dječjim očima susrela stvarnost.

Taj susret ustvari je najvažniji rezultat ovog rada. Susret koji je u konačnici, osim što je riječki po naravi, nepokolebljivo i tako dječje – iskren.

SAŽETAK

Rad objedinjuje slikovnicu, lutkarsku predstavu i praktični izlet kroz temu trsatskog zmaja i legende o trsatskom zmaju. Taj spoj obrađen je kroz teorijski koncept i stručnu literaturu, ali i kroz praktični koncept koji obuhvaća izlet i rad s djecom u sklopu odgojno-obrazovnog procesa.

Analizom teorije i prakse utvrđeno je da je spoj verbalnog i neverbalnog, kroz praktičnu primjenu, nagnao djecu da temi pristupe otvorenije i znatiželjnije nego kad je ona obrađena kroz samo jedan od ponuđenih pristupa.

U zaključku, jasno je da treba djeci omogućiti da postavljaju pitanja i kroz spoj različitih usmjeravanja stručnog osoblja dolaze do zaključaka o stvarnom svijetu ostvarujući na taj način idealan spoj fiktivnog i stvarnog u odgojno-obrazovnom procesu.

Ključne riječi: Trsat, trsatski zmaj, lutka, slikovnica, dijete

SUMMARY

This paper combines mediums of picture book, puppet show and the practical field trip through the Dragon of Trsat and the legend about it. The connection between these three points of view is established by theoretical references and the practical application of both the field trip and the normal work with children as a part of the educational process.

Theory and practice analysis showed that both concepts, verbal and non-verbal, with practical application, made children more open and curious than by using just one of the approaches.

To conclude, it's obvious that children must be allowed to ask questions and, with the help of tutors and educators, make conclusions about the real world establishing in that way the ideal combination of fiction and reality in the educational process.

Key words: Trsat, Dragon of Trsat, puppet, picture book, child

LITERATURA

1. Antolković, D. n.d. *Trsatska gradina*. [Mrežno], Pokušaj pristupa 20. ožujak 2017., Dostupno na:
<https://darkoantolkovic.wordpress.com/2015/01/18/trsatska-gradina/>.
2. Baronian, J.B., i N Kem. (2001.) *Zauvijek*. Zagreb: Golden Marketing.
3. Berk, L. E. (2008.) *Psihologija cjeloživotnog razvoja*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
4. Bettelheim, B. (2004.) *Smisao i značenje bajki*. Cres: Poduzetništvo Jakić d.o.o.
5. Brajša, P. (1993.) *Pedagoška komunikologija : razgovor, problemi i konflikti u školi*. Zagreb: Školske novine.
6. Callier, M.I., i Masson A. (2012.) *Ne, ne i ne! Ne dolazi u obzir!* Zagreb: Mozaik knjiga.
7. Crnković, M, i Težak D. (2002.) *Povijest hrvatske dječje književnosti: od početaka do 1955. godine*. Zagreb: Znanje.
8. Crnković, M. (1987.) *Sto lica priče: antologija dječje priče s interpretacijama*. Zagreb: Školska knjiga.
9. Čečuk, M. (2009.) *Lutkari i lutke*. Zagreb: Međunarodni centar za usluge u kulturi.
10. Findak, V. (1995.) *Metodika tjelesne i zdravstvene kulture u predškolskom odgoju*. Zagreb: Školska knjiga.
11. Glavinić, F. (1648.) *Historia Tersettana*.
12. Glibo, R. (2000.) *Lutkarstvo i scenska kultura*. Zagreb: Ekološki glasnik.
13. Gradsko kazalište lutaka - Rijeka. n.d. *Trsatski zmaj*. [Mrežno] Pokušaj pristupa 21. ožujak 2017. Dostupno na:
<http://www.gkl-rijeka.hr/index.php/trsatski-zmaj/>.

14. Hameršak, M, i Zima, D. (2015.) *Uvod u dječju književnost*. Zagreb: Leykam international d.o.o.
15. Hamre, I. (2004.) *Proces ucenja u kazalištu paradoksa*. Uredio E Majaron i L Kroflin. Zagreb: Međunarodni centar za usluge u kulturi.
16. Hrvatska enciklopedija. n.d. *Hrvatska enciklopedija*. [Mrežno] Pokušaj pristupa
15. ožujak 2017., Dostupno na:
<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=37630>.
17. Hunt, T, i Renfro, N. (1982.) *Puppetry in Early Childhood Education*. Austin: Nancy Renfro Studios.
18. Javor, R. (2000.) *Kakva je knjiga slikovnica, zbornik radova*. Zagreb: Knjižnice grada Zagreba.
19. Karaman, R. (2011.) „Odgoj uz pomoć pisane riječi." *Dijete, vrtić, obitelj: časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima*. [Mrežno], Pokušaj pristupa 2. ožujak 2017. Dostupno na: <http://hrcak.srce.hr/124196>.
20. Knjižara Ljevak. (2012.) *Trsatski zmaj*. [Mrežno], Pokušaj pristupa 22. ožujak 2017. Dostupno na: <http://www.ljevak.hr/knjige/knjiga-13844>.
21. Labus, N. (2000.) „Tko je ubio vojvodu Erika?" *Rad zavoda povijesnih znanosti HAZU*.
22. Margetić, L. (2002.) „Loreto i Trsat.", *Croatia Christiana Periodica*, Vol. 26., No 49, lipanj 2002.
23. Margetić, L. (2000.) „Mlečani na oprezu — pojavila se Rijeka." *Matica Hrvatska, Vijenac* 75. 6. studeni. Pokušaj pristupa 22. ožujak 2017. <http://www.matica.hr/vijenac/175/Mle%C4%8Dani%20na%20oprezu%20%E2%80%94%20pojavi%20se%20Rijeka/>.
24. Moore-Mallinos, J, i Faberga, M. (2007.) *Moji dragi djed i baka*. Zagreb: Neretva.

25. Opačak-Klobučar, T. (2013.) *Večernji list*. 7. svibanj. Pokušaj pristupa 20. ožujak 2017. <http://www.vecernji.hr/dalmacija/trsatsku-gradinu-ponovno-cuvaju-dva-nugentova-zmaja-549835>.
26. Paljetak, L. (2007.) *Lutke za kazalište i dušu*. Zagreb: Denona d.o.o.
27. Pokrivka, V. (1980.) *Dijete i scenska lutka*. Zagreb: Školska knjiga.
28. Propp, V.J. (1982.) *Morfologija bajke*. Beograd: Prosveta.
29. Slavorum.org. (2012.) *Hrvatski mitovi*. [Mrežno] Pokušaj pristupa 22. ožujak 2017. Dostupno na:
<http://www.slavorum.org/forum/discussion/3757/hrvatski-mitovi-croatian-myths>.
30. Špindel, A. (2016.) *Trsatski zmaj*. diplomski rad, Osijek: Umjetnička akademija u Osijeku.
31. Vasta, R., Haith, M. M. i Miller, S. A. (1998.) *Dječja psihologija*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
32. Verdonik, Maja. (2015.) „Slikovnica, prva knjiga djeteta." *Učiteljski fakultet Sveučilišta u Rijeci*. Pokušaj pristupa 10. ožujak 2017. http://www.ufri.uniri.hr/files/nastava/nastavni_materijali/Verdonik_Predavanja_za_web_SPKD.pdf.
33. Vodopija, I. (2006.) *Dijete i jezik, od riječi do SMS-a*. Osijek: Matica Hrvatska, ogranak Osijek.
34. Vukonić-Žunić, J, i B Delaš. (2006.) *Lutkarski medij u školi*. Zagreb: Školska knjiga.
35. Žic, I. (2013.) *Matica Hrvatska, Vijenac 494*. 7. veljača. [Mrežno] Pokušaj pristupa 20. ožujak 2017. Dostupno na:
<http://www.matica.hr/vijenac/494/O%20ljudima%20i%20zmajevima/>.

POPIS SLIKA:

Slika 1. : Fotografija Trsatske kule, autorica Dženi Bategelj, preuzeto s (Antolković n.d.) bloga „Stari gradovi, utvrde, dvorci i SV kultura“

Slika 2. : Kip trsatskog zmaja, autor Goran Kovačić, PIXELL, preuzeto s Večernji list (Opačak-Klobučar 2013)

Slika 3. : Naslovnica slikovnice „Trsatski zmaj“ (Knjižara Ljevak 2012)

Slika 4. : Prizor iz lutkarske predstave „Trsatski zmaj“, (Gradsko kazalište lutaka - Rijeka n.d.)

Slika 5. : Prizor 2 iz lutkarske predstave „Trsatski zmaj“ (Gradsko kazalište lutaka - Rijeka n.d.)

Slika 6. : Reprodukcijska izletnika iz dječje grupe „Morčić“ sa Rastočina 16. travnja 2015. godine, Izvor: službena fotografska arhiva dječjeg vrtića „Rastočine“.

Slika 7. : Trsat iz zraka, kako su djeca rekla „bilo bi lijepo vidjeti Trsat očima zmaja“ - (Coolinarika.com/ANIMODA 2016)